

De inrichting van het Land van Vollenhove na 1945

H. KAAG-VAN DER BOON In de periode 1928-1961 werden grote delen van het Land van Vollenhove opnieuw ontgonnen en ingericht. Het uitgangspunt was dat daarbij moest worden aangesloten bij de wensen en mogelijkheden van de plaatselijke bevolking. Bij de inrichting van de nieuwe polders is echter van een specifiek regionaal beleid weinig terecht gekomen. De ontwikkeling van landschap en bewoning in het Land van Vollenhove vertoonde vooral overeenkomsten met die in de Wieringermeer en de Noordoostpolder.

In de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw werden de woeste gronden op grote schaal ontgonnen. De overheid bevorderde deze ontwikkeling door financiële steun te verlenen aan de ontginners (Thissen, 1991). In de jaren twintig en dertig van deze eeuw vond de ontginning vooral plaats in het kader van de werkverschaffing (Van Balen, 1936). Na een wijziging van de Onteigeningswet in 1921, die een snelle onteigeningsprocedure ten behoeve van ontginning mogelijk maakte, werden van overheidswege ontginningsmaatschappijen opgericht, soms in samenwerking met een boerenorganisatie. Zo was de R.K. Aartsdiocesane Boeren- en Tuindersbond in 1925 één van de oprichters van de N.V. Ontginningsmaatschappij 'Overijssel'.

In Overijssel werd naast de 'Overijssel' in 1928 de N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van

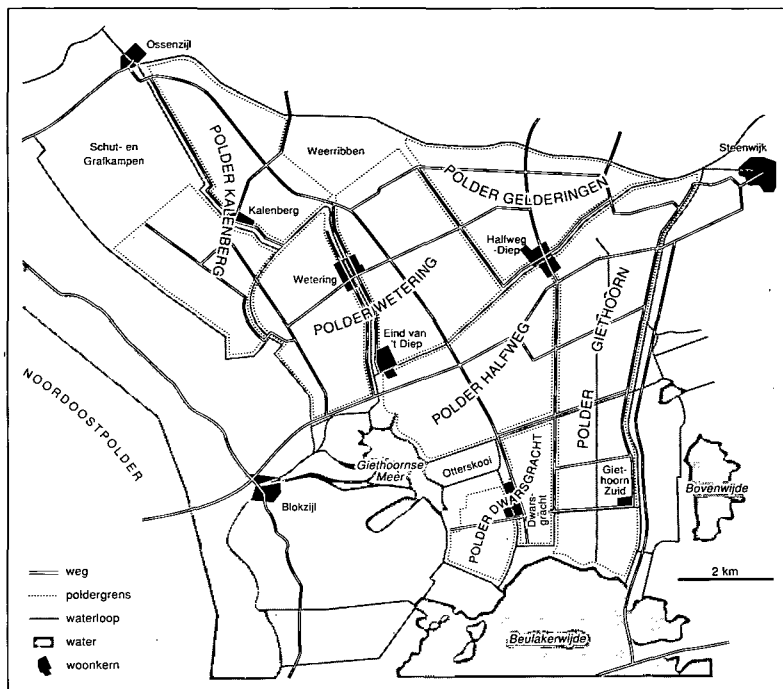
Vollenhove' opgericht. In tegenstelling tot eerstgenoemde maatschappij die zich richtte op ontginnings- en verbeteringsprojecten op verschillende plaatsen in Overijssel, beoogde de laatste uitsluitend de inpoldering, ontginning en herinrichting van ruim 10.000 hectare uitgeveende gronden in Noordwest-Overijssel.

Er zullen weinig ontginningen hebben plaatsgevonden waar de staat met zoveel aarzeling aan bijdroeg als die van de N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van Vollenhove'. De terughoudendheid betrof vooral de financiële risico's, die groter waren dan bij heideontginningen. Een ander aspect dat dit project zo bijzonder maakte, was het feit dat de 3800 bewoners van het veengebied voor een belangrijk deel van hun inkomen afhankelijk waren van de opbrengsten van het uitgeveende gebied. De gronden werden gebruikt

In Belt-Schutsloot is het landschap van de oude veendorpen nog steeds herkenbaar (foto Wim A. Ligten dag).

De polderindeling volgens het plan Bijhouwer uit 1943 (tekening BRON v/h 't Feitenbrein, Amsterdam).

voor rietteelt, visserij, hooiwinning en turfwinning voor eigen gebruik.

De achtergronden van de inpolderings- en ontginningsplannen, de invloed van het Rijk, de wijze van uitvoering en de gevolgen voor landschap en bewoning in de jaren '20 en '30 zijn elders beschreven (Van der Boon, 1991). In dit artikel zal worden besproken op welke wijze de inrichtingsplannen voor de nieuwe polders na de Tweede Wereldoorlog zijn uitgewerkt. Eerst zullen echter de ontwikkelingen tot 1940 worden geschetst.

DE ONTGINNINGSMAATSCHAPPIJ 1928-1940

De wens om de waterstaatkundige en landbouweconomische situatie in het Land van Vollenhove te verbeteren was voor het waterschap Vollenhove de reden om in 1921 een plan te laten ontwerpen voor de inpoldering en ontginning van het uitgeveende gebied. Om de plannen te verwezenlijken zocht het waterschap vervolgens financiële steun bij het Rijk en de provincie Overijssel. Een

gezamenlijk onderzoek naar de mogelijkheden tot uitvoering leidde in 1928 tot de oprichting van de N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van Vollenhove'. De mogelijkheid tot tewerkstelling van werklozen uit Emmen in het kader van de werkverschaffing was voor het Rijk de belangrijkste reden om mee te werken. Er werd gekozen voor de oprichting van een ontginningsmaatschappij, waarin het Rijk zelf de grootste aandeelhouder werd. In tegenstelling tot andere ontginningsmaatschappijen beperkte het aandeel van het Rijk zich namelijk niet tot een bijdrage in de arbeidskosten. Het Rijk werd aandeelhouder omdat het zich garant stelde voor 4/7 van het tekort. Om de financiële risico's te beperken werd bovendien besloten eerst ervaring op te doen in een proefpolder. De tegenwoordige polder Giethoorn werd gekozen omdat de kosten van ontginning daar het laagst waren. Bovendien zou, wanneer werd afgezien van verdere ontginningswerken in het veengebied, deze eerste polder een afgerond geheel vormen.

Tijdens de eerste jaren van de ontginning werd het beleid van de N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van Vollenhove' bepaald door de angst dat het Rijk zijn aandeel in de maatschappij zou beëindigen. De werkverschaffing en de uitbreiding van het areaal landbouwgrond tegen zo laag mogelijke kosten kwamen centraal te staan. De aanvankelijke doelstelling, te weten verbetering van de bestaande landbouwbedrijven in het gebied, bleef daardoor op de achtergrond.

De gronden werden onteigend en zouden na ontginning door de ontginningsmaatschappij bij voorrang weer aan de oorspronkelijke eigenaren worden verkocht. Het prijsverschil tussen de uitgeveende gronden en de ontgonnen gronden was echter zo groot, dat de bevolking niet in staat was de gronden terug te kopen. De veeboeren in Giethoorn en omgeving hadden geen ervaring met akkerbouw, terwijl in de polder Giethoorn juist veel grond werd ingericht als akkerland. Veel bedrijven waren bovendien alleen over water te bereiken, terwijl de nieuwe polder vooral was ingericht voor transport over de weg.

Het belangrijkste probleem dat de ontginningsmaatschappij de eerste jaren niet had voorzien, was echter de ontwrichting van de bedrijven. De kleine boerenbedrijven bezaten meestal slechts enkele hectaren, verspreid over een aantal ver uit elkaar gelegen percelen. De onteigening van één of twee extensief gebruikte percelen betekende vaak het einde van de bedrijfsvoering. In de eerste plannen was men uitgegaan van een snelle omschakeling naar een moderne werkwijze voor het hele bedrijf, omdat het gebied in hoog tempo geheel zou worden ontgonnen. Het veel lagere tempo van de ontginningen en de onzekerheid of de werkzaamheden zouden worden voortgezet, belemmerden die omschakeling.

De landbouwcrisis deed begin jaren '30 het gevaar van liquidatie voor de ontginningsmaatschappij toenemen. Ook de andere ontginningsmaatschappijen in het noorden van het land kwamen in financiële problemen, omdat de ontgonnen gronden onverkoopbaar bleken. In 1936 vond bij alle maatschappijen een reorganisatie

plaats. Voor de N.V. 'Land van Vollenhove' betekende het dat het Rijk voortaan alle arbeidskosten voor zijn rekening nam, terwijl het waterschap en de provincie ieder een vast bedrag per hectare bijdroegen. De gronden werden na ontginning door de ontginningsmaatschappij overgedragen aan Domeinen.

Intussen was men in 1932 begonnen met de aanleg van de polder Gelderingen, hoewel de uitbreiding van de werkzaamheden in westelijke richting de voorkeur had. De ontginning van de tegenwoordige polder Halfweg moest echter worden uitgesteld, omdat de eigenaren massaal weigerden hun gronden af te staan. De ontginningsmaatschappij had namelijk de taxatieprijzen die al in 1927 waren vastgesteld, met 25% verlaagd in verband met de landbouwcrisis. Het afwachten van de onteigeningsprocedures zou een tijdelijke stopzetting van de werkverschaffing betekenen. De ontginningsmaatschappij vond dit niet gewenst en besloot te beginnen met de ontginning van polder Gelderingen. De onteigeningsprocessen voor de polder Halfweg vonden in 1938 plaats. De eigenaren werden toen gedwongen hun gronden tegen een nog verder gedaalde taxatieprijs te verkopen.

DE INRICHTING VAN DE POLDERS

Hierboven werd er al op gewezen dat na de reorganisatie in 1936 de gronden in handen kwamen van de staat. Besloten werd tot de bouw van 23 pachtboerderijen in de reeds ontgonnen polders Giethoorn en Gelderingen. De pachtvoorwaarden waren echter niet aangepast aan de mogelijkheden en wensen van de bestaande bedrijven, zodat het voor velen onmogelijk was om voor een pachtbedrijf in aanmerking te komen. Het ontbrak de bewoners van het Land van Vollenhove vooral aan het benodigde bedrijfskapitaal. Uiteindelijk werden van deze eerste serie pachtbedrijven slechts zes boerderijen toegewezen aan streekbewoners.

Het beleid met betrekking tot de nieuwe polders in het Land van Vollenhove was voornamelijk geënt op dat voor de Wieringermeer. De aan-

wezigheid van voldoende bedrijfskapitaal en voldoende landbouwkundige kennis vormden de belangrijkste criteria bij de selectie van de pachters. De doelstelling in de Wieringermeer was immers te komen tot een succesvolle ontwikkeling van dit nieuwe land en niet om de problemen op het oude land te verlichten (Van Dissel, 1991, pp. 97-98). De kritiek op het beleid met betrekking tot het Land van Vollenhove richtte zich juist op dit punt. Met name de vertegenwoordigers van het waterschap en de provincie Overijssel wezen er in de jaren '30 op dat de werkzaamheden in het Land van Vollenhove vanaf het begin juist bedoeld waren voor de verbetering van de plaatselijke omstandigheden. De uitgifte en exploitatie moesten in de eerste plaats daarop gericht zijn. Dat het Rijk met de uitgifte van kleinere pachtbedrijven in de daarop volgende jaren speciaal aan deze wens tegemoetkwam, moet worden gerelativeerd. Ook in de Wieringermeer was men kort tevoren al begonnen met de uitgifte van kleine pachtbedrijven aan arbeiders van de Landbouwcultuurmaatschappij aldaar.

DE NOODZAAK VAN EEN EVENWICHTIGE BELANGENAFWEGING

De protesten van de bevolking van Noordwest-Overijssel tegen de werkzaamheden van de ontginningsmaatschappij vonden aanvankelijk buiten de streek weinig weerklank. De ontginning van het 'woeste onland' werd algemeen als wenselijk ervaren. De geïsoleerde ligging en de beperkte toegankelijkheid hadden bovendien tot gevolg dat het gebied bij de meeste Nederlanders onbekend was. Plannen tot droogmaking van de Loosdrechtse Plassen stuitten daarentegen in 1928 op verzet van natuurbeschermers. Dit plangebied was toen reeds een belangrijk recreatiegebied voor de bevolking van Amsterdam, Utrecht en het Gooi (Thijssen, 1928).

In de tweede helft van de jaren '30 traden de belangen van natuurbescherming en recreatie ook in het Land van Vollenhove steeds meer op de voorgrond. Niet alleen de activiteiten van de

N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van Vollenhove' betekenden een bedreiging voor de natuurwaarden, maar ook in het gebied ten zuiden van de Beulaker- en Belterwijde werden in hoog tempo gronden door particulieren, met steun van het Rijk, ontgonnen. Het waren de Beulaker- en Belterwijde die het eerst werden ontdekt door de waterrecreanten en de natuurbeschermers. Het werd duidelijk dat voor de bescherming van de waarden van het gebied landelijke publiciteit nodig was. Eind jaren '30 werd daarom in de landelijke natuur- en recreatietijdschriften regelmatig gewezen op de grote waarde van het Land van Vollenhove als natuurgebied¹.

De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland kocht in 1934 de Bakkerskooi aan, in 1939 gevolgd door de Otterskooi. De vereniging richtte haar aankoopbeleid sindsdien met name op het behoud van gebied rond de Beulaker- en Belterwijde. Men verwachtte echter vooral veel van de in 1939 opgerichte streekplandienst. In een streekplan zouden gebieden moeten worden aangewezen die van ontginning gevrijwaard zouden blijven. Het kwam voor de oorlog echter niet tot de vaststelling van een streekplan. In 1943 presenteerde de ontginningsmaatschappij echter in opdracht van de Rijksdienst voor het Nationale Plan een plan voor de nog uit te voeren ontginningen en de inrichting van de nieuwe polders, het zogenaamde plan Bijhouwer (Bijhouwer e.a., 1943).

DE ONTGINNINGSWERKEN NA 1945

Het karakter van de ontginningswerkzaamheden veranderde spoedig na de oorlog. Aanvankelijk werd de ontginning weer in werkverschaffing uitgevoerd, maar in 1954 kwam daaraan een einde. De werkkampen werden opgeheven en de arbeiders in de ontginning kwamen in dienst bij de Directie Aanvullende Civieltechnische Werken. Er werd echter de voorkeur gegeven aan een spoedige inrichting van de Noordoostpolder. Veel arbeiders uit de omgeving vonden werk in deze Zuiderzeepolder, zodat het ontginnings-tempo in het Land van Vollenhove nog verder

afnam. Voor de oorlog waren per jaar gemiddeld 535 arbeiders werkzaam voor de ontginningsmaatschappij, in de jaren '50 waren het jaarlijks nog maar 364 (Den Otter, 1986, p. 262).

De polders Dwarsgracht en Kalenberg, die volgens de plannen van 1925 en 1943 ook zouden worden ontgonnen, zijn nooit tot stand gekomen, terwijl ook grote delen van polder Wetering onontgonnen zijn gebleven. Op 29 mei 1961 besloot de Regering namelijk geen ontginningen tot landbouwgrond meer uit te voeren. De N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van Vollenhove' werd op 31 december 1968 geliquideerd nadat de lopende werkzaamheden waren afgerond. Van de 6500 hectare die in het plan Bijhouwer voor ontginning waren gereserveerd, waren toen 4200 hectare ingepolderd en ontgonnen. In de polders waren in totaal 90 pachtbedrijven gesticht, terwijl de eigendomsbedrijven veelal ook los land in pacht hadden.

De wijze van uitgifte van de gronden was na de oorlog in het voordeel van de eigen bevolking veranderd. De oorspronkelijke eigenaar-gebruikers van de gronden in de polder Wetering hadden in 1940 bij de vordering van hun gronden terugkooprechten gekregen. Na de oorlog verklaarden bijna al deze eigenaren gebruik te willen maken van deze rechten. Tijdens de ontginnings-

periode kregen zij gronden in tijdelijke pacht om bedrijfsschade te voorkomen. Na ontginning konden zij de voor hun bedrijf meest gunstig gelegen gronden tegen het prijspeil van 1940 terugkopen². Ook de meeste na-oorlogse pachtbedrijven werden uitgegeven aan gegadigden uit de eigen streek.

DE ONTWIKKELING VAN DE DORPEN

Gedurende de eerste ontginningsjaren gingen de overheid en de ontginningsmaatschappij uit van een spontane ontwikkeling van de nederzettingen. Wel was in 1926 ten behoeve van de huisvesting van arbeiders bij de ontginning door rijkslandbouwinspecteur Mesu een plan gemaakt voor de plaatsing van totaal 100 woningen verspreid over 4 lokaties. Aangezien men aanvankelijk koos voor uitvoering in het kader van de werkverschaffing werd dit plan niet verder uitgewerkt. De werklozen werden ondergebracht in 5 barakkenkampen.

Al in de jaren '30 moest het principe van de spontane ontwikkeling wat de boerderijbouw betreft worden losgelaten, omdat de ontgonnen gronden onverkoopbaar bleken. Uitgifte van pachtbedrijven bleek de meest zinvolle oplossing. In het bouwen van arbeiderswoningen en dienstverlenende bebouwing werd echter niet

Eén van de grotere boerderijen die door de staat in pacht werden uitgegeven (foto Rijksarchief in Overijssel).

De kleinere pachtbedrijven werden gereserveerd voor landbouwers uit het Land van Vollenhove (foto Rijksarchief in Overijssel).

voorzien. Wel bereidde de gemeente Steenwijkerwold in 1940 een uitbreidingsplan voor een gedeelte van haar grondgebied in de nieuwe polders voor. Zij baseerde het ontwerpplan op het in voorbereiding zijnde streekplan. De gemeente hoopte door het geven van bebouwingsvoorschriften te bereiken dat de landarbeiderswoningen vooral in de woonkernen zouden worden geconcentreerd. De ontginningsmaatschappij maakte onder andere daarom bezwaar tegen het uitbreidingsplan en kreeg daarbij steun van het ministerie van Sociale Zaken. Het ministerie verzocht de gemeente Steenwijkerwold dringend om het plan niet ongewijzigd vast te stellen³. In april 1941 werd desondanks het uitbreidingsplan door de gemeenteraad vastgesteld zonder dat de bepalingen over de landarbeiderswoningen waren gewijzigd.

De ontwikkeling van de woonkernen in en rond het veengebied werd voor het eerst weer nader geanalyseerd in 1943 in het rapport van de Wageningse landschapsarchitect J.T.P. Bijhouwer en een tweetal ingenieurs van het bureau J. van Hasselt en De Koning. Het plan Bijhouwer omvatte naast het verkavelings- en uitgifteplan voor de gronden in de polders ook een plan voor de uitbreiding van de woonkernen Kalenberg, Wetering, Eind van 't Diep, Dwarsgracht en Giethoorn-Zuid en voor de stichting van een

nieuwe kern Halfwegdiep. De ontwikkeling van laatstgenoemde kern zou nodig zijn omdat anders vanuit het centrale deel van de nieuwe polders de afstand tot de bestaande dorpen te groot zou zijn. Uitgangspunt van het plan was een maximale woon-werkafstand van 2 à 3 kilometer.

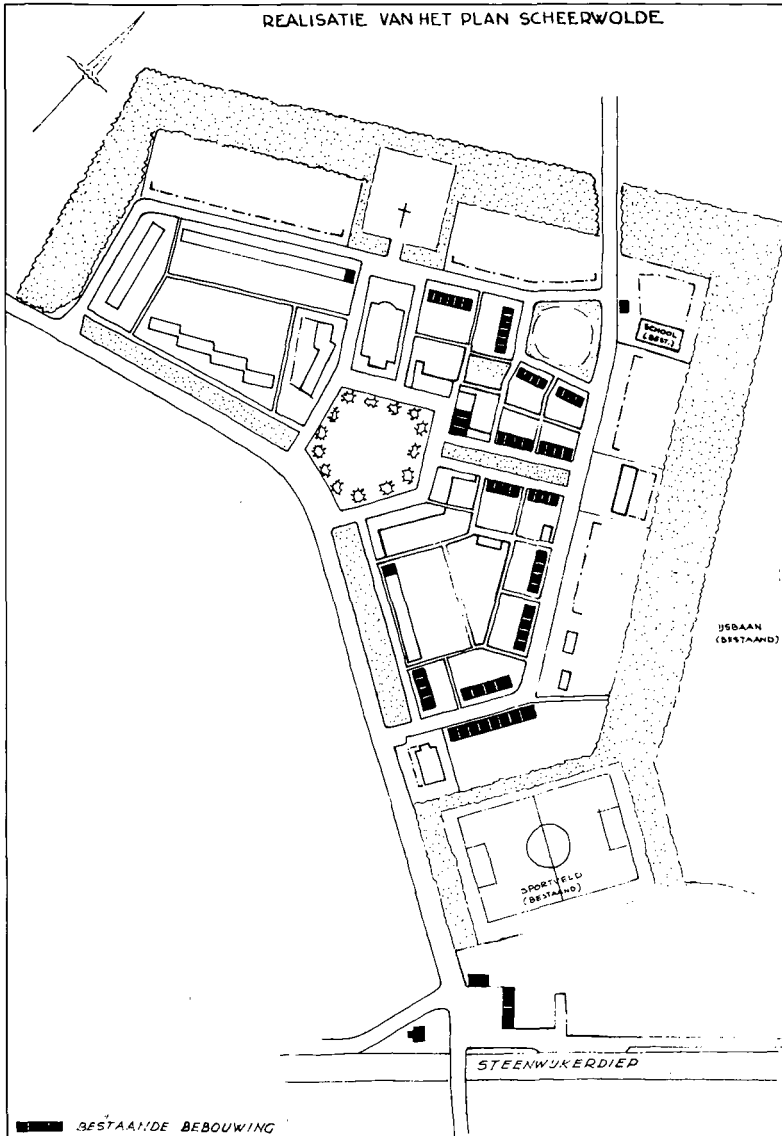
In het plan werd een schets gegeven van de toekomstige kern Halfwegdiep, gelegen op de kruising van een weg en een kanaal (het Steenwijkerdiep). Deze ligging en de traditionele opzet met een ruim plein in het centrum sloten aan bij de opzet gebruikt in de Haarlemmermeer en de Wieringermeer (Jeurgens, 1991, pp. 213-217; Van Dissel, 1991, p. 88). De rentmeester der Domeinen, J. Nysingh, betwijfelde het nut van de stichting van een nieuwe kern. De ligging van het geprojecteerde dorp Halfwegdiep vond hij bovendien ongunstig. Een nieuwe kern zou volgens hem beter kunnen worden ontwikkeld nabij de nieuwe provinciale weg Steenwijk-Blokzijl.

Het gevaar dat de lintbebouwing van de bestaande streekdorpen bij uitbreiding van de bebouwing te uitgestrekt zou worden, werd in het plan Bijhouwer reëel geacht. De ontwerpers wilden echter ook de lineaire vorm niet aantasten, omdat zij deze karakteristiek achtten voor de streek. Gekozen werd daarom voor de verdichting van de bebouwing op centrale punten en

woningbouw langs achterwegen (Bijhouwer, 1943, pp. 34-37). De inspecteur van de volksgezondheid, ir. H. Meyerink, zag echter veel nadeel in het handhaven van het lineaire karakter. Kernvorming leek hem een essentiële voorwaarde voor de ontwikkeling van een dorpsgemeenschap. Bovendien vond hij het niet zinvol om een oude vorm te handhaven, aangezien door de

inpoldering de oude landschapsstructuur toch ook verloren zou gaan⁴.

Hoewel het plan Bijhouwer het uitgangspunt vormde voor de voortzetting van de ontginningswerken, was de discussie over de dorpsontwikkeling niet ten einde. Direct na de oorlog werd duidelijk dat voor een goede ontwikkeling van alle geplande kernen het verzorgingsgebied

De nieuwe kern Scheerwolde.

te klein zou zijn. Al in 1949 werd een nieuwe opzet overwogen, vergelijkbaar met die in de Noordoostpolder. Men ging ervan uit dat een verzorgingsgebied met 1700 inwoners nodig was voor een succesvolle ontwikkeling van één dorp met ongeveer 800 inwoners. In plaats van de uitbreiding van Wetering en van Eind van 't Diep, werd daarom voorgesteld deze kernen te saneren. De lokatie van de nieuw te ontwikkelen kern langs het Steenwijkerdiep werd in het nieuwe plan ruim 2 kilometer verschoven naar het centrum van de nieuwe polders, zoals Nysingh 5 jaar eerder had geadviseerd. De naam van dit nieuwe dorp zou niet Halfwegdiep, maar Scheerwolde worden. De maximale woon-werkafstand in de polders zou daarmee toenemen tot 4 kilometer (Partieel Streekplan, 1949).

De directeur van de ontginningsmaatschappij waarschuwde dat volgens het nieuwe plan ook Dwarsgracht geen bestaansrecht zou hebben. De nieuwe kern zou immers dit dorp het achterland ontnemen. Hij had echter ook twijfels over de ontwikkelingsmogelijkheden van Scheerwolde. Wetering was een belangrijk centrum in de ontwikkeling van de polders tot op dat moment. Het wegvallen van dit dorp zou het belang van Blokzijl als grotere verzorgingskern wel eens kunnen doen toenemen. Dit zou een belangrijke bedreiging kunnen vormen voor de levenskansen van het nieuw te ontwikkelen dorp Scheerwolde⁵. Ondanks de geopperde bezwaren werd besloten tot de stichting van Scheerwolde.

De opzet van Scheerwolde werd mede bepaald door het feit dat de verkaveling van de polder al was vastgelegd toen tot de bouw van dit nieuwe dorp werd besloten: slechts een beperkt aantal kavels kon ter beschikking worden gesteld. Rond het vijfhoekige plein werden de kerk, het café en de winkels gepland. De woningen van de middenstanders werden geprojecteerd langs de weg evenwijdig aan de belangrijkste verkeersweg. De woningen voor de arbeiders zouden langs de randen worden gebouwd, terwijl het geheel door een bosstrook zou worden omsloten (Tien jaar P.P.D., z.j., p. 22). Ook nu volgde men het voor-

beeld van de Wieringermeer, waar de dorpen op vergelijkbare wijze waren ingericht (Van Dissel, 1991, p. 88). Ook de opzet van de dorpen in de Noordoostpolder was vergelijkbaar. Een belangrijk verschil was echter dat de arbeiderswoningen in de Noordoostpolder in de na-oorlogse plannen steeds in het centrum van het dorp werden geprojecteerd (Van Dissel, 1991, pp. 165-166).

Van de tot 1980 in Scheerwolde geplande 150 woningen werden er in 1953 en 1954 totaal 48 gebouwd, waarvan 44 woningwetwoningen. In tegenstelling tot wat de bedoeling was, werkte echter slechts een klein deel van de bewoners van deze woningen binnen het verzorgingsgebied van Scheerwolde. Als gevolg van de woningnood trokken de woningzoekenden uit omliggende dorpen naar Scheerwolde. Veel van hen zagen hun verblijf echter alleen als tijdelijk. Zodra er een woning in de oorspronkelijke woonplaats vrijkwam, ging men weer terug. Van de eerste 44 gezinnen was in 1960 de helft alweer vertrokken (Scheerwolde ..., 1960).

Als gevolg van het stopzetten van de ontginningsswerken bereikte het verzorgingsgebied van Scheerwolde nooit de omvang waarop men had gerekend. De toegenomen mobiliteit door de komst van de auto maakte een grotere woon-werkafstand mogelijk, terwijl de werkgelegenheid in de landbouw sterk afnam. Achteraf bleek Scheerwolde daarom onvoldoende levensvatbaar. Een vergelijkbare, meer bekende, ontwikkeling vond plaats in de Noordoostpolder. In 1948 werd voor deze Zuiderzeepolder het dorpenplan gewijzigd, waarbij het aantal geplande dorpen van 6 naar 10 werd uitgebreid. Ook daar bleek al spoedig dat men de bevolkingsontwikkeling had overschat. De groei bleef sterk achter, zodat het gewenste voorzieningenniveau onmogelijk kon worden bereikt (Van Dissel, 1991, pp. 162-163).

TOT SLOT

Vanaf de eerste inpolderingsplannen voor het Land van Vollenhove ging men in theorie steeds uit van het standpunt dat de belangen van de streek voorop moesten staan. De praktijk bleek

anders. Bij de inrichting van de nieuwe polders werd nauwelijks rekening gehouden met de plaatselijke omstandigheden. Het Rijk wilde namelijk niet afwijken van het beleid dat werd gevoerd bij de inrichting en uitgifte van gronden in de Wieringermeer. Dit betekende dat van de beoogde geleidelijke herstructurering van de oude bedrijven geen sprake was.

De meeste gedupeerde boeren waren eigenaar-gebruiker van de grond, maar hun bedrijven omvatten meestal slechts enkele hectaren. Omdat zij grondeigenaren waren, kwamen zij niet in aanmerking kwamen voor financiële steun in het kader van de Landarbeiderswet; een regeling die met name bij de heideontginningen veel werd toegepast (Thissen, 1991). Pas vanaf 1940 kwamen de boeren die gedwongen waren hun bedrijf te beëindigen in aanmerking voor schadevergoeding. Ook werd vanaf toen bij de uitgifte van gronden voorrang gegeven aan de belangen van de streekbevolking door de oprichting van kleinere bedrijven met een gunstige pachtregeling. Dit beleid bleek succesvol: de nieuwe bedrijven die in de jaren '50 werden uitgegeven werden vrijwel allemaal gepacht door boeren uit de directe omgeving.

De invloed van de gemeenten op de inrichting van de nieuwe polders binnen hun grenzen was uiterst beperkt. Evenals in de Wieringermeer was de uitgifte van gronden geheel in handen van het Rijk. Interessant is in dit verband de constatering van Chandali dat de verschillen in de inrichting van de Wieringermeer en de Peel in de jaren '30 vooral zijn terug te voeren op de mate en het niveau van overheidsingrijpen (Chandali, 1991). De grote invloed van de centrale overheid op de inrichting van het Land van Vollenhove heeft er toe geleid dat de ontwikkelingen in dit gebied meer overeenkomsten vertoonden met de Wieringermeer dan met de Peel. Dit ondanks het feit dat het Land van Vollenhove evenals de Peel gemeentelijk was ingedeeld. De verklaring ligt hier in het feit dat de ontginning van de Peel versnipperd over talloze kleinere en grotere projecten plaatsvond. Van regionale planning en coö-

dinatie was daar nauwelijks sprake. De ontginning van het Land van Vollenhove werd daarentegen centraal georganiseerd, waardoor aan gemeentelijke planvormen minder belang werd gehecht.

Land reclamation and reallocation in the 'Land van Vollenhove' after 1945

In 1928 a reclamation company was founded to improve the water management and the productivity of the agricultural land in the Land van Vollenhove. After reclamation and re-allocation the land should be reissued by the reclamation company. In 1936 the national government gained control of the issuing. The original aim of the plan was that local people should benefit from it. Before 1940, however, only a few farmers derived benefit from the reclamation activities. The state, the main participant in the company, did not take special measures to restructure local economy. The policy applied to the development of new polders was not allowed to deviate from the state policy that had been developed for the Wieringermeer. It was not until after World War II that the interests of local people was given more priority when issuing farms in the new polders. In 1961 the state decided to stop all reclamation activities. The policy for the development of the Wieringermeer and Noordoostpolder was likewise of influence on the development of the village Scheerwolde after 1952. Instead of allowing the village to expand according to the characteristic pattern of ribbon building, the authorities imposed the development of a centre village. Soon it turned out that the viability of Scheerwolde was insufficient. New settlements in the Noordoostpolder were also faced with this problem.

LITERATUUR

- BALEN, W. J. VAN (1936). Het werkende land; opbouw van Nederland in moeilijke tijden. Haarlem.
- BIJHOUWER, J. T. P., D. I. LUTEYN EN J. A. G. VAN DER STEUR (1943). Algemeen plan voor de verbetering van de uitgeveende gronden in het Land van Vollenhove. Steenwijk.

BOON, H. VAN DER (1989). *Waterrijk Noordwest-Overijssel: een hele zorg. Honderd jaar waterschap Vollenhove (1889-1989)*. Kampen.

BOON, H. VAN DER (1991). *De polders van het Land van Vollenhove; waterbeheersing en ontginning in een uitgeveend gebied 1848-1943*. Kampen.

CHANDALI, R. (1991). *En het land was niet langer woest en ledig. De stichting van nieuwe dorpen in de Wieringermeer en de Peel*. In: R. Chandali e.a., *En het land was niet langer woest en ledig. Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland*. Lelystad.

DISSEL, A.M.C. VAN (1991). *59 jaar eigengereide doeners in Flevoland, Noordoostpolder en Wieringermeer. Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1930-1989*. Lelystad.

JEURGENS, CH. (1991). *De Haarlemmermeer. Een studie in planning en beleid 1836-1858*. Amsterdam.

OTTER, P.W.J. DEN (1986). *De N.V. Ontginningsmaatschappij 'Land van Vollenhove', 1928-1968*. In: K. Dijkstra e.a. (red.), *Uit de geschiedenis van Brederwiede*. Kampen, pp. 241-265.

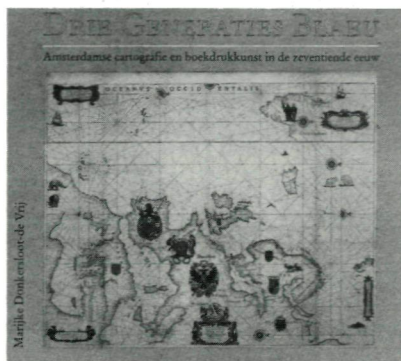
PARTIEEL STREEKPLAN 'STEENWIJK EN OMGEVING' (1949). *De Volkshuisvesting in het inpolderingsgebied Land van Vollenhove*. Provinciale Planologische Dienst van Overijssel. Zwolle.

SCHEERWOLDE OPNIEUW BEZIEN (1960). *Onderzoek op verzoek van Gedeputeerde Staten van Overijssel bij schrijven van 26 juli 1960. Uitgevoerd door de Provinciale Planologische Dienst van Overijssel*.

THIJSSE, JAC.P. (1928). *De Loosdrechtse plassen*. In: *De Levende Natuur* 32, pp. 355-357.

THISSEN, P.H.M. (1991). *De Nederlandse staat en heideontginning, 1795-1961*. In: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 9, pp. 38-48.

TIEN JAAR P.P.D. IN OVERIJSSSEL (z.j.). *Uitgave van het provinciaal bestuur van Overijssel*. Zwolle.

DRIE GENERATIES BLAEU

Amsterdamse cartografie en
boekdrukkunst in de
zeventiende eeuw

door Marijke Donkersloot-de Vrij

ISBN 906011.817.0

f 24,50

Verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks bij de Walburg Pers,
postbus 222, 7200 AE Zutphen, tel. 05750-10522,
telefax 05750-41025, postbank 2069668

NOTEN

- 1 Zo verschenen artikelen in de Toeristenkampioen van de ANWB en in het wandeltijdschrift Weer en Wind, en verscheen in april 1939 een thema-nummer over Noordwest-Overijssel van Natura, het contactblad van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
- 2 Rijksarchief Overijssel te Zwolle. Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove, inv.nr. 1145.
- 3 Ibidem, inv.nr. 521.
- 4 Ibidem, inv.nr. 785.
- 5 Ibidem, inv.nr. 1139.